

УДК 349.22

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.27>

orcid. org / 0000-0002-8907-5978

© Теліченко А.В., 2024

А.В. Теліченко**ЮРИДИЧНІ ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ
VS ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ:
КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ
ПОНЯТЬ****A. Telichenko****LEGAL LABOR GUARANTEES VS
GUARANTEES OF THE RIGHT TO
WORK: CONCEPTUAL DEFINITION
OF THE TERMS**

Анотація. Формування України як високорозвиненої соціальної держави передусім вимагає створення концептуальної моделі та механізмів її функціонування. Соціальна політика держави стала основою для всебічного інноваційного і соціального розвитку, інтеграції до Європейського Союзу, а також платформою для побудови конкурентоспроможної ринкової економіки, орієнтованої на соціальні потреби і здатної забезпечити людський розвиток та гідний рівень життя громадян. Україна прагне розвивати соціальну політику відповідно до міжнародних тенденцій, що сприяє визначенню чітких орієнтирів для євроінтеграції. Виклики сьогодення вимагають забезпечення належного рівня захисту фундаментальних правових цінностей.

Реформування трудового законодавства повинно враховувати актуальний стан трудових відносин, виклики сучасності та потреби суспільства. Ефективність правового регулювання трудових відносин значною мірою залежить від доктринальних підходів та чіткості нормативного визначення понятійного апарату. У цьому контексті особливого значення набувають питання ефективності системи юридичних трудових гарантій. Автор акцентує увагу на необхідності створення правових механізмів, які забезпечуватимуть захист трудових прав і запобігатимуть можливому обмеженню наявних трудових стандартів.

Метою статті є характеристика юридичних трудових гарантій, гарантій права на працю та проведення концептуального розмежування понять. Автор підкреслює відсутність єдиного підходу до визначення понять у юридичній науці та наголошує на необхідності

створення концепції юридичних гарантій, що враховує соціально-правові аспекти. Забезпечення стабільності трудових правовідносин та недопущення декларативності прав потребує розробки дієвої системи юридичних трудових гарантій. Розробка таких гарантій є ключовим напрямом подальших досліджень, необхідним для розвитку трудового права в Україні та наближення до європейських стандартів захисту трудових прав.

Ключові слова: євроінтеграція, гідна праця, концепція гідної праці, право на працю, гарантії, працівник, роботодавець, трудові права, трудовий договір, трудові відносини, захист прав і законних інтересів, соціальна функція трудового права.

Abstract. The formation of Ukraine as a highly developed social state primarily requires the creation of a conceptual model and mechanisms for its functioning. The state's social policy has become the basis for comprehensive innovative and social development, integration into the European Union, as well as a platform for building a competitive market economy focused on social needs and capable of ensuring human development and a decent standard of living for citizens. Ukraine strives to develop social policy in accordance with international trends, which contributes to the definition of clear guidelines for European integration. Today's challenges require ensuring an adequate level of protection of fundamental legal values.

Reforming labor legislation must take into account the current state of labor relations, the challenges of modernity and the needs of society. The effectiveness of legal regulation of labor relations largely depends on doctrinal approaches and the clarity of the normative definition of the conceptual apparatus. In this context, the issues of the effectiveness of the system of legal labor guarantees are of particular importance. The author emphasizes the need to create legal mechanisms that will ensure the protection of labor rights and prevent possible restrictions on existing labor standards.

The purpose of the article is to characterize legal labor guarantees, guarantees of the right to work and to conduct a conceptual distinction between concepts. The author emphasizes the lack of a unified approach to defining concepts in legal science and emphasizes the need to create a concept of legal guarantees that takes into account socio-legal aspects. Ensuring the stability of labor relations and preventing the declarative nature of rights requires the development of an effective system of legal labor guarantees. The development of such guarantees is a key area of further research necessary for the development of labor law in Ukraine and approximation to European standards for the protection of labor rights. Further research in this area could focus on studying legal labor guarantees and legal guarantees of the right to work.

Key words: european integration, decent work, concept of decent work, right to work, guarantees, employee, employer, labor rights, labor contract, labor relations, protection of rights and legitimate interests, social function of labor law.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні відбулись значні зміни, які сформували нові 86 пріоритети та вектори подальшого руху. Сучасна Україна ґрунтується на демократичних принципах та прагненні українців до свободи, рівності й самореалізації.

Держава активно підтримує демократизацію суспільства, створює ефективні механізми для забезпечення верховенства права та захисту інтересів і прав громадян. У центрі всіх рішень стоїть людина, якій гарантовані права і свободи державою. В умовах демократичних перетворень особливо важливо

забезпечити належний захист трудових прав громадян як одного з основних елементів соціальної стабільності та економічного розвитку.

Права і свободи людини, проголошені державою, набувають справжнього значення лише тоді, коли підкріплені ефективними правовими механізмами, здатними гарантувати їх реальну дію та захист. Юридичні трудові гарантії є важливими інструментами, що дозволяють не лише забезпечити дотримання трудових прав, а й запобігти їх можливому обмеженню в процесі соціальних чи економічних змін.

Аналіз останніх досліджень. Доволі ґрунтовно питання юридичних гарантій, юридичних трудових гарантій та юридичних гарантій права на працю у різних аспектах досліджували такі вчені, як М.О. Пижова [3], О.А. Антонов [8], О.А. Пустовіт [9], В.С. Пересунько [13], П.Д. Пилипенко [14], І.І. Яцкевич [15] та інші. Проте не зважаючи на наявність значного обсягу досліджень з окресленої тематики, на сьогодні так і не вироблено єдиного підходу щодо розуміння сутності та системи юридичних гарантій, юридичних трудових гарантій та юридичних гарантій права на працю.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика юридичних трудових гарантій, гарантій права на працю та проведення концептуального розмежування понять.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст.1 Конституції Україна є правовою, демократичною та соціальною державою [1].

Становлення України як високорозвиненої соціальної держави в Україні було пов'язано, в першу чергу, з необхідністю формування концептуальної моделі та механізмів її функціонування. Соціальна політика держави стала основою для всебічного інноваційного та соціального розвитку, інтеграції до Європейського Союзу, а також базою для формування конкурентоспроможної ринкової економіки, орієнтованою на соціальні потреби, яка здатна забезпечити людський розвиток та гідний рівень життя громадян. Україна прагнула формувати соціальну політику відповідно до міжнародних тенденцій суспільного розвитку, що дозволило сформувати чіткі орієнтири для євроінтеграційних процесів.

Безумовно, сучасна Україна базується на демократичних засадах, національній ідентичності та ментальності, прагненні українців до свободи, рівноправності та самореалізації. Україна всіляко сприяє демократизації суспільства, створює реальні механізми для забезпечує верховенства права та захищає інтереси і права населення. Центральне місце в ухваленні всіх рішень займає людина з гарантованими державою правами та свободами.

«Глибокі соціально-політичні зміни, які охопили світ на початку нового тисячоліття, актуалізували в сучасних державах проблеми державної політики,

яка б сприяла зміцненню позицій держав у світовому соціально-політичному та економічному процесах.

Ці складні й суперечливі процеси супроводжуються прискоренням глобалізації світового господарства з усіма її наслідками, як позитивними, так і негативними, що актуалізує необхідність наукового аналізу змісту глобалізаційних процесів та тих наслідків, які вони чинять на сучасну державу та її політику» [2, с. 65]. Сучасні глобалізаційні та трансформаційні процеси вплинули й на формування соціальної політики держави, зумовлюючи зміну окремих її векторів.

Забезпечення прав і свобод людини завжди було головним обов'язком України та відбувалось шляхом створення відповідних умов для їх реалізації, охорони та захисту як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні. Проте на сьогоднішній день «нові цивілізаційні виклики зумовлюють необхідність забезпечення належного рівня правопорядку, збереження і зміцнення фундаментальних правових цінностей, максимально повного використання різноманіття правової культури, всіх набутих людством досягнень у сфері юридичних гарантій та юридичних засобів, механізмів і конструкцій, потрібних для реалізації правових ідеалів.

У цьому контексті питання праворозуміння, формування правосвідомості належать до найважливіших. Адже кожна людина на етапах свого особистісного становлення, соціалізації та громадянської самоідентифікації відкриває у праві нові якості, прояви, аспекти його спів відношення з іншими явищами та сферами життєдіяльності соціуму» [3, с.5].

«З огляду на це вкрай актуальним постає питання юридичних гарантій, та їх реалізації, оскільки саме вони є тими правовими засобами, які мають забезпечувати кожному безперешкодну реалізацію всього комплексу його прав, зокрема трудових прав.

Конституція у своїй 43 статі проголошує право кожного на працю та ще ряд прав, які стосуються трудових відносин. Водночас, якщо не буде розроблена системи юридичних гарантій реалізації трудових прав, то проголошені права можна буде охарактеризувати як декларативні» [4, с.63].

В. Князев свого часу відзначав, що «після прийняття Конституції України стають актуальними питання створення механізму реалізації її положень, у тому числі й тих, що пов'язані з втіленням у життя передбачених нею прав, свобод та обов'язків.

Уявляється, що під таким механізмом треба розуміти сукупність різних гарантій і дій, процес, у результаті функціонування якого особи, які мають певні права, свободи та обов'язки, досягають цілей, благ, передбачених Конституцією України» [5, с. 29].

З точки зору В. Головченко «Конституція України закріплює і гарантує права і свободи не тільки громадянина, але й людини. Причому права і свободи людини поставлено на перше місце. Це означає, що Україна відповідно до положень Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права і Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; положень закріплених Загальною декларацією прав людини на конституційному рівні, вжила заходів, необхідних для забезпечення прав і свобод людини. Причому терміни «кожна людина», «кожний» повторюються у переважній більшості статей II розділу Конституції України» [6, с.25].

Варто відзначити, що представниками юридичної науки та академічної спільноти висловлювались різні точки зору щодо визначення поняття юридичних гарантій.

В.Ф. Погорілко юридичними гарантіями розуміє «спеціальні передбачені законом засоби практичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [7, с. 40]. Зазначене визначення не відображає призначення юридичних гарантій, тобто на той факт, що саме вони забезпечують.

О.А. Антон вважає, що «юридичні гарантії в трудовому праві - це система правових норм, передбачених трудовим законодавством, які встановлюють вимогу певної поведінки суб'єктів трудових правовідносин (шляхом встановлення прав і обов'язків), та діяльність цих суб'єктів, яка ґрунтується на нормах права, забезпечується санкціями і спрямована на безперешкодну фактичну реалізацію, охорону та захист трудових прав» [8, с. 156].

Аналогічної позиції дотримується Ж. М. Пустовіт, яка зазначає, що «під юридичними гарантіями слід розуміти передбачені Конституцією та іншими законами України організаційно-правові та нормативно-правові гарантії, причому пріоритетними слід вважати нормативно-правові гарантії як систему норм із реалізації прав та свобод людини і громадянина, тобто норм, що передбачають юридичну відповідальність, юридичні обов'язки та процесуальні норми» [9, с. 171–172].

Також існує точка зору, відповідно до якої юридичні гарантії – це «норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів, а також є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина» [10].

На підставі проведеного системного аналізу наукових поглядів щодо визначення поняття юридичних гарантій можна виділити три концепції. Перша концепція, пов'язана з визначенням юридичних гарантій як комплексу спеціальних правових інструментів і умов, які сприяють реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Друга концепція пов'язує визначення юридичних гарантій як принципи та норми, що забезпечують виконання прав і свобод через належне регулювання порядку їх здійснення, охорони та захисту.

Третя концепція – юридичні гарантії визначаються як специфічні правові засоби, що сприяють реалізації, охороні та захисту прав, які стають особливо важливими при практичній реалізації суб'єктивних прав громадян.

Досліджуючи питання юридичних гарантій права на працю необхідно звернути увагу на їх нормативно-правове регулювання. Законодавцем закріплені гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудового договору в ст. 22 Кодексу законів про працю України. Причому такі гарантії виражаються через заборону, як от «забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, тобто відмова без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з інших підстав, не передбачених законом» [11].

Відповідно до Конституції України будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається. Вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватись законодавством України [1].

Також в ст. 51 Кодексу законів про працю України, законодавцем встановлено скорочений робочий час для окремих категорій працівників як юридична гарантія реалізації права на працю [11].

Главою VIII Кодексу законів про працю України «Гарантії і компенсації» встановлено також низку юридичних гарантій для працівників. Проте нормативне визначення поняття юридичних гарантій в Кодексі законів про працю України відсутнє.

Варто погодитись з М.О. Пижовою, досліджуючи питання функцій юридичних гарантій у трудовому праві зазначила, що «слід зазначити, хоча в КЗпП і не міститься дефініції гарантій, однак якщо проаналізувати статтю 43 Конституції України, статті 1-2 та 51 КЗпП, то ми можемо зробити висновок, що цілями трудового законодавства є встановлення державних гарантій трудових прав і свобод громадян, створення сприятливих умов праці умов праці, захист прав та інтересів працівників і роботодавців. Саме тому можна стверджувати, що практично всі норми КЗпП спрямовані на досягнення зазначених цілей.

Розмірковуючи логічно, ми стверджуємо, що норми, які передбачають ті чи інші гарантії для працівників і роботодавців так би мовити мають прони-

зувати усю систему трудового права України – це і гарантії у сфері оплати праці, і гарантії при укладенні трудового договору, і гарантії, пов'язанні із веденням колективних переговорів, і гарантії, встановлені для окремих категорій працівників та інші» [12, с. 42].

Не сформувалось єдиного доктринального підходу й до визначення поняття юридичних гарантій у трудовому праві. Крім того, більшість науковців намагались визначити його, орієнтуючись саме на загальноправовий аспект. Проте, існує й інша позиція, яка пов'язана із необхідністю визначення гарантій через їх соціально-правове значення.

Тобто через забезпечення «обов'язкового виконання нормативно-правових актів, що в свою чергу створює умови для безперешкодної реалізації людиною своїх трудових прав, а також запобігає порушенню гарантованих трудових прав» [3, с. 38].

Крім того варто чітко розмежовувати юридичні трудові гарантії та юридичні гарантії права на працю, адже вони співвідносяться як загальне та спеціальне. Слушною видається думка про те, що «під гарантіями права на працю ми розуміємо комплекс правових, політичних, економічних, соціальних способів, засобів та умов, за допомогою яких здійснюється безперешкодна реалізація громадянами свого права на працю.

А юридичні трудові гарантії це не тільки гарантія права на працю (хоча вона і є основоположним), а ще й низка інших гарантій, які складають систему юридичних гарантій у царині праці, а саме прийняття на роботу, відпочинку, звільнення з роботи, оплати праці, соціального забезпечення працівників тощо» [3, с.38].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Реформування трудового законодавства вимагає врахування стану трудових відносин, викликів сьогодення та потреб суспільства. Адекватність і дієвість правового регулювання в цій сфері залежить, в тому числі, й від формування доктринальних підходів, формування та нормативного визначення понятійного апарату трудового права. Важливо створити належні правові механізми, які гарантуватимуть захист трудових прав, попереджаючи можливе обмеження існуючих трудових стандартів.

Вкрай важливим є забезпечення більш ефективної реалізації розглянутих гарантій на практиці, оскільки неможливо створити необхідні умови та засоби для реалізації прав і свобод, механізми захисту прав і свобод без дієвого законодавчого підґрунтя та злагодженої співпраці. Подальші дослідження в цьому напрямі можуть зосередитися на вивченні юридичних трудових гарантій та юридичних гарантій права на працю.

Література

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Музиченко Г.В. Глобалізаційні виклики сучасної держави: соціально-філософський аспект. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9631>
3. Пижова М.О. Юридичні гарантії реалізації права працівників на справедливу оплату праці: Монографія. Київ: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 376 с.
4. Пижова М.О. Деякі актуальні питання класифікації юридичних гарантій у трудовому праві. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams>
5. Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Право України. 1998. № 11. С. 29-31.
6. Головченко В. Соціально-правова сутність конституційних прав та свобод людини і громадянина. Юридичний вісник України. 1997. №10(88). С. 25.
7. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К. 1997. 52 с.
8. Антон О. А. До питання про поняття юридичних гарантій в трудовому праві. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. №4 (12). С. 151–156.
9. Пустовіт Ж. М. Поняття, зміст та гарантії реалізації права на працю в Україні. Вісник Академії адвокатури. 2012. № 3(25). С. 171–172.
10. Курило Т. В., Татарин І. І. Еволюція інституту прав людини. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. Випуск №2. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2008_2/08ktvipl.pdf
11. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
12. Пижова М.О. Функції юридичних гарантій у трудовому праві: актуальні питання. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/697/604>
13. Пересунько В.С. Класифікація юридичних гарантій трудових прав громадян. Право України. 2000. № 2.
14. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права. Львів, 1999. 214 с.
15. Яцкевич І.І. Юридичні гарантії права на працю у процесі зміни умов трудового договору. URL: <https://www.researchgate.net/publication/315548557>